

Emile Braunplein: DE WATERPUT BIJ HET BELFORT

Marie-Anne Bru, Luc Devriese & Geert Vermeiren

OVERDRUK UIT:

*Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2010, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 4),
Gent, 2010, p. 22-28.*

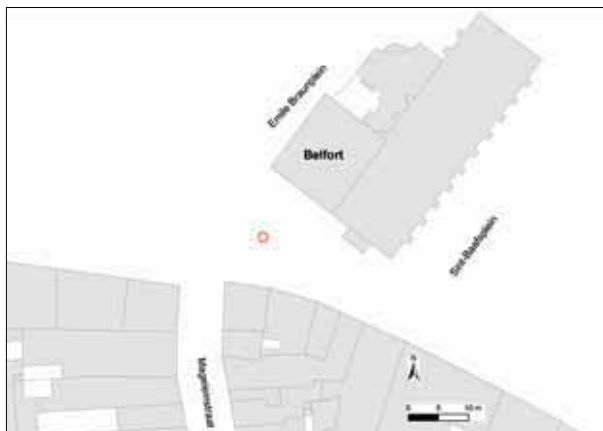

EMILE BRAUNPLEIN: DE WATERPUT BIJ HET BELFORT

Marie-Anne Bru, Luc Devriese & Geert Vermeiren

DE ARCHEOLOGISCHE WAARNEMINGEN

Op dinsdag 9 maart 2010 was een middeleeuwse waterput enkele uren zichtbaar. Bij rioleringswerken in het kader van het KoBraproject¹ werd er ter hoogte van het Belfort (kad. afd. 3, sectie C, openbaar domein), centraal in de rijweg van de vroegere Sint-Jansstraat, een natuurstenen waterput aangesneden (afb. 1). De Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent deed, met de medewerking van het aannemersbedrijf N.V. Stadsbader, de nodige vaststellingen terwijl de infrastructuurwerken verder werden gezet, en zo was deze merkwaardige waterput slechts enkele

afb. 1: Situering van de waterput, aangetroffen tijdens de heraanlegwerken in 2010 (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

afb. 2: De natuurstenen waterput tijdens de heraanlegwerken (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

uren zichtbaar. De structuur bevond zich ongeveer 1 m onder het huidige wegdek. De constructie had een diameter van 1.50 m en kon over een diepte van 4.50 m worden geregistreerd. De waterput was opgetrokken in Doornikse kalksteen en vertoonde een zeer verzorgd muurwerk (afb. 2). In de bovenbouw, die mogelijk een tweede bouwfase vertegenwoordigde, stak nog een loden buis. De ligging wees uit dat het om een publieke waterput ging, aangelegd in de open ruimte tussen Belfort, Sint-Jansstraat, Korte Ridderstraat, *Cattesteghe* (vroegere smalle Cataloniëstraat) en de Mageleinstraat. In het middeleeuwse Gent waren dergelijke, bredere wegknooppunten geen unicum en vaak werden dergelijke ‘pleintjes’ ingevuld met een waterput, een boom of een beeld. Een vandaag nog bekend voorbeeld is op de Zandberg te zien.

Van wanneer de waterput bij het Belfort dateert, kon ter plaatse niet worden uitgemaakt. Hij is ongetwijfeld middeleeuws. De bouwwijze met grote, goed gehouwen blokken natuursteen wijst eerder op de 14de eeuw dan op een vroegere datering. De archeologische waarnemingen vormden het uitgangspunt voor een beperkt onderzoek in de geschreven bronnen. Hoe kortstondig zichtbaar ook, de ontdekking en de archeologische waarnemingen hebben geleid tot een nieuw hoofdstukje stadskennis.

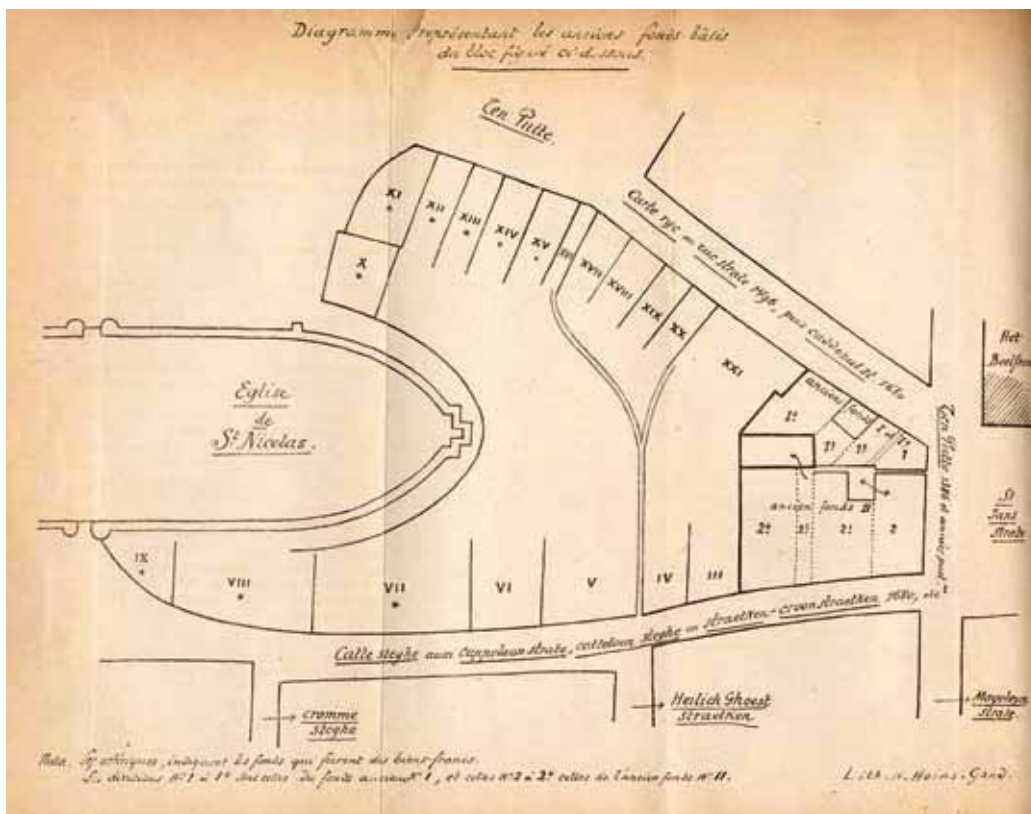
DE PUT VAN TE PUTTE

De zone tussen het Belfort en de Sint-Niklaaskerk werd in de 14de eeuw aangeduid als ‘Te Putte’² (afb. 3). Deze naam werd later in het bijzonder geassocieerd met het pleintje dat bekend werd als Leeuw te Putte en actueel het Goudenleeuwplein is. Hoewel dit pleintje als zodanig niet meer herkenbaar is, bestaat het nog steeds als officiële plaatsnaam. Die naam en ook het toponiem

Pitsteeg - de huidige Stadhuissteeg - lijken te zijn afgeleid van een publieke waterput die daar ergens in de buurt moet gelegen hebben. Deze naamverklaring kan echter misleidend zijn. Er zijn namelijk geen materiële resten of figuratieve voorstellingen bekend van een put op het huidige Goudenleeuwplein, de plek die traditioneel verbonden wordt met Te Putte.

Waar was de put waaraan Te Putte zijn naam ontleende, dan gelegen? Om deze vraag te beantwoorden werden de vermeldingen van werken aan publieke waterputten systematisch opgezocht in de oudst bewaarde stadsrekeningen voor de periode 1322-1420. Slechts zes putten worden daarin vermeld: op de Zandberg, op de Kalandeberg, bij het Belfort, achter de Halle, aan de Kwaadham en bij het Geraard de Duivelsteen³. De waterputten staan opgetekend omwille van meestal kleine uitgavenposten voor werken en reparaties, soms voor bestrating in de omgeving. De betekenis van nog een andere, heel speciale vermelding in de stadsrekeningen 'om putten te

zoeken' op of bij het huidige Goudenleeuwplein, komt hierna eveneens aan bod. Het blijft moeilijk verklaarbaar waarom enkel de waterputten om en bij de eerste omwalling aan de Schelde duidelijk publiek waren en op stadskosten werden onderhouden. Niet toevallig wellicht waren ze op kleine pleintjes of kruispunten van straten gesitueerd. Bij minstens drie van de zes 14de-eeuwse publieke putten is de locatie op een pleintje gekend: aan de Kalandeberg, bij het Belfort en op de Zandberg. Ze staan mooi uitgebeeld op de stadsplattegrond van Braun en Hogenberg⁴ uit 1576 (afb. 4). Bij andere is een dergelijke locatie de meest waarschijnlijke zoals aan de kruising Kwaadham-Nederpolder-Kapittelstraat. Op gelijkaardige plaatsen elders waren er in die tijd nog geen publieke waterputten in gebruik. Het valt op dat de openbare waterputten, vermeld in de 14de-eeuwse stadsrekeningen, enkel maar om en bij de oude stadskern aan de Schelde, heel dicht bij de eerste hoefijzervormige omwalling gelegen waren. Van publieke waterputten in de nabijheid van de Leie of elders in de stad, waar toen eveneens

afb. 3: Diagram, zoals Ferdinand Van den Bemden het zelf aangeeft, van de percelen binnen het bouwblok tussen de Cataloniëstraat en de Korte Ridderstraat, en met tweemaal de situering van Ten Putte, 1897 (Stad Gent, Stadsarchief)

afb. 4: Detail uit het stadsplan van Braun en Hogenberg, het enige stadsgezicht waarop de waterput duidelijk in beeld komt, 1576 (Gent, Universiteitsbibliotheek)

belangrijke bebouwing en bewoning was, is er in de onderzochte documenten geen sprake.

Het is weinig waarschijnlijk dat de naam zou ontleend zijn aan nog een andere put dicht bij Te Putte. Deze waterput, in de rekeningen van het schepenaar 1365-1366⁵, aangeduid als *bachter hallen*, was - te oordelen naar het aantal vermeldingen in de stadsrekeningen - veel minder belangrijk. Hij is vermoedelijk te identificeren met de constructie die in 1980 werd opgemerkt bij werken voor de aanleg van een sanitair blok aan de Lakenhalle. Een korte beschrijving van de ronde put in Doornikse breuksteen, oorspronkelijk gebouwd tegen een privéhuus in een steegje dat verdween bij de aanleg van het Sint-Baafsplein en dus in dezelfde omgeving te situeren, werd eveneens in 1980 archeologisch geregistreerd⁶. Bij de ontdekking werd aan deze put een publieke functie toegeschreven. De locatie is dichtbij, maar niet grenzend aan de verdwenen Regnessestraat die het westelijke deel van de hoefijzervormige omwalling volgde. Opgemerkt moet worden dat de Wolhal toen nog aan de Botermarkt stond op de plaats waar later het Sint-Jorishof en zijn doelen zouden worden gebouwd⁷. Het achterliggende terrein dat volgens Ferdinand Van den Bemden eveneens tot de hal behoorde, strekte zich langs de Plaats of de huidige Botermarkt uit tot ongeveer aan het Belfort⁸.

TUSSEN SCHEPENHUIS EN BELFORT

Te oordelen naar het aantal uitgavenposten in de vroegst bewaarde Gentse stadsrekeningen was de *steenput* bij het Belfort in de eerste helft van de 14de eeuw veruit de belangrijkste stadswaterput. De vroegste geschreven vermeldingen situeren de put aan het oude schepenhuis van de Keure, Steen S17, op de hoek van de voormalige Korte Ridderstraat en de Cataloniëstraat⁹. Een eerste vermelding in 1321-1322 gaat over betalingen om *den burnepit te rummene vor Scepenhuus*¹⁰. Talrijke posten in de stadsrekeningen handelen over het *rummen* (ruimen) van waterlopen. Het was een standaardterm. We mogen aannemen dat die put toen al een tijdje bestond en met de jaren verzandde. Mogelijk geschiedde dit 'ruimen' toen al niet meer voor de eerste keer.

Van mogelijk belang is de evolutie van de plaatsaanduiding. In de uitgavenstaten voor de 28ste en 29ste week van datzelfde schepenaar 1321-1322 werd een gedeelte van de stadswerken ondergebracht onder de gezamenlijke hoofding *ant Beelfroot ende an den burnepit vor Scepenhuus*. In de 40ste week werd een betaling voor een werk *anden burnepit* vermeld onder de uitgaven voor werken *ant Beelfrot ende an Scepenhuus*¹¹. In 1326 waren de werken aan het Belfort al zo vergevorderd dat de *burnepit* nader omschreven werd door hem uitsluitend bij dit gebouw te situeren. Zo vindt men er *De cost vanden Scepenhuus ande glase venstren, vander Placen scoene makene, vanden Burnepitte te deckene an Beelfort*¹². Ook hier werden de werken aan de put samengevoegd met grotere werken aan dichtbij gelegen stadseigendommen. De teksten geven ook aan dat er een bestrate verbinding bestond tussen de put en de Sint-Janskerk. In 1332 werden er belangrijke bestratingswerken dicht bij de put uitgevoerd. Meester Boiden den Kelchiedenmakere *wrocht* er 156 *rooden* (vierkante roeden) wercs ... *van voer den Burnepit voert Beelfort toter Sceltstraten voer de Crocht*, wellicht de benedenkerk (crypte) van de huidige Sint-Baafskathedraal¹³. Hier wordt de vroegere Sint-

Jansstraat bedoeld, nu grotendeels opgenomen in het Sint-Baafsplein, en aansluitend op de Korte Ridderstraat en de smalle *Cattesteghe* of voorloper van de veel bredere Cataloniëstraat.

Dit is wat de stadsrekeningen aanbrengen over de ligging van de put. Daarnaast is er nog een mooie plaatsomschrijving te vinden in de archiefstudies die vooral tot doel hadden elementen aan te brengen om het eerste Gentse Schepenhuis te lokaliseren¹⁴. In het schepenjaar 1463-1464 werd er een geschil beslecht tussen de eigenaren *vanden huuse ende steden, die sij deen nevens dandere hebben, staende ten voorhoofde bij den Beelfroite neffens den borneputte, deen gheheeten den Winthont, ende dandre gheheeten tZwinken daernaest*. Vooral dankzij de studies van Ferdinand Van den Bemden zijn beide huizen goed gekend. Ze vormden het zuidoostelijke uiteinde van het bouwblok tussen de Sint-Niklaaskerk en het Belfort. Hun gevels keken uit op de aan het Belfort breder uitlopende Sint-Jansstraat. Den Hont of Den Winthont, later De Croone en tenslotte De Grootte Croone, werd door Van den Bemden geïdentificeerd als een onderdeel van het oude schepenhuis, waarvan de bovengrondse resten verdwenen in 1834 bij de verbreding van de Cataloniëstraat. Het huis 't Zwinken, oorspronkelijk Tser Willems Craenkins, bevond zich daar naast en vormde de hoek met de Korte Ridderstraat bij het Belfort. Wanneer men deze duidingen letterlijk neemt, is de waterput te lokaliseren in het trechtervormige uiteinde van de toenmalige Sint-Jansstraat bij het Belfort en de Mageleinstraat, op de plek dus waar begin 2010 inderdaad een steenput werd vastgesteld.

VRUCHTELOOS ZOEKEN OP HET GOUDENLEEUWPLEIN

Nog een laatste gegeven ter staving van de hierboven beschreven locatie van de put van Te Putte: in het gedetailleerde archiefonderzoek van de huizen rond het Goudenleeuwplein¹⁵, was er nergens enig spoor van een publieke waterput in de onmiddellijke omgeving. Toch zijn er twee eigenaardige uitzonderingen. In de stadsrekeningen

van 1367-1368 valt de volgende wat raadselachtige vermelding te lezen: *item vanden II burnepitten te zouckene voer Den Osse*¹⁶. Een folio verder vindt men dan weer een betaling voor een werk aan de put voor het Belfort. Het huis Den Osse refereert naar het Goudenleeuwplein. Het was een van de belangrijke middeleeuwse huizen die daar stonden. In een van die Stenen, niet ver van Den Osse, woonde de patriciërsfamilie Haec. Een post in de rekening, opgemaakt een jaar na de vermelding van de zoektocht bij Den Osse, bevat een betaling aan de *kelchieder* (kalsijder, bestrater) Lievin Santin voor *wercke dat hy maecte in de Nuwelsteghe* (de latere Poeljemarkt), *in de Donkersteghe ende den burnepit te souckene ser Boidin Aex ten Pitte*¹⁷. De schrijfwijze *ser Boidin Aex* bevat een verbuigvorm van de titel 'heer' en van de naam, en betekent 'bij heer Boidin Haec's (huis)'.

Wat was er dan eigenlijk aan de hand? Zocht men naar alternatieven voor de waterput aan het Belfort, die in droge zomers misschien niet kon voldoen aan groter wordend gebruik? Of ging men juist op het huidige Goudenleeuwplein zoeken, omdat men niet meer wist dat de daar in die tijd gebruikelijke plaatsnaam Te Pitte eigenlijk afkomstig was van de put bij het Belfort, nauwelijks een honderdtal meter verder? Aangenomen mag worden dat een eerste zoektocht blijkbaar geen of onvoldoende resultaat opleverde, waarna men nog een andere plaats vruchteloos exploreerde en tenslotte de zoektocht opgaf. Er zijn verder immers geen sporen te vinden in de stadsrekeningen van waterputten op die plek.

TE PUTTE KRIMPT

Hoe valt dit alles te rijmen met het bestaan van een waterput dicht bij het Belfort en niet in de zone die in de 15de eeuw al exclusief als Te Putte (Goudenleeuwplein) aangeduid werd? Een plausibele verklaring zou kunnen zijn dat de bouw van een imposant herkenningspunt, wat het Belfort toch ongetwijfeld was, naam gaf aan een gedeelte van de zone die onder het oudere toponiem viel en er de oude naam geleidelijk aan verdrong. Wanneer

de bouw van de gemeentetoren aanving, is niet gekend. In 1314-1315 waren de werken zeker begonnen¹⁸. Ook het feit dat de put al in het eerste kwart van de 14de eeuw moest worden geruimd, duidt er op dat hij ouder of ten laatste gelijktijdig werd geconcipieerd met de bouw van het Belfort. Ook de wissel van de plaatsaanduiding van 'bij het Schepenhuis' naar 'bij het Belfort' suggereert misschien een ontstaan voor het Belfort, hoewel dit als argument alleen niet volstaat. Men kan de verschuiving van Schepenhuis naar Belfort op de voet volgen in de stadsrekeningen¹⁹. De bouwwijze met grote blokken Doornikse steen laat echter een niet zoveel oudere datering toe. De teruggevonden put kan echter wel een ouder exemplaar vervangen hebben, waarover geen materiële informatie bestaat.

Na de bouw van het Belfort bleef de benaming Te Putte alleen maar behouden in een westelijke uithoek van het grotere gebied dat vroeger zo werd genoemd. Een argument tegen deze hypothese zou kunnen zijn dat de oudste bewaard gebleven vermelding van de naam Te Pitte dateert van na de start van de bouw van het belfort. Dit hoeft niet echt een bezwaar te zijn aangezien de waterput vermoedelijk ouder was dan het Belfort. Ook kan men eventueel, zoals Maurits Gyseling deed, de 13de-eeuwse Gentse vermeldingen van de persoonsnaam 'van de Pitte' interpreteren als afgeleid van precies deze put, maar dat is wel gewaagd²⁰. Tenslotte is het niet duidelijk waarom precies de bij het Belfort ontdekte put - en niet een van de andere Gentse waterputten - aan de basis lag van een puttoponiem.

GOED GEOUTILLEERD

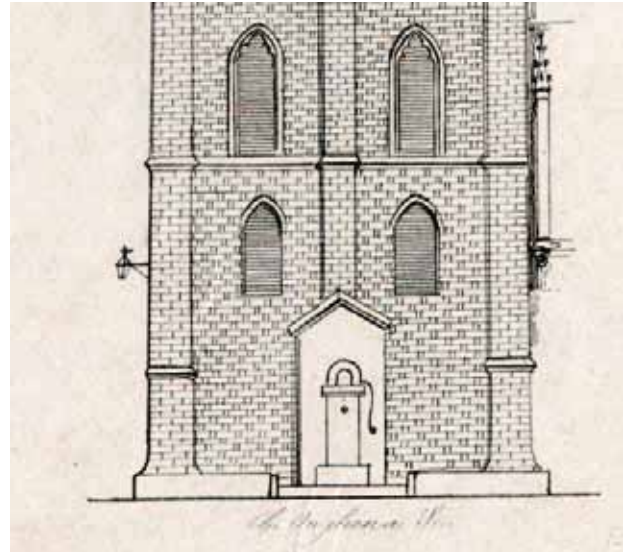
Al suggereert de naam 'borreput' of 'borneput' waarmee de putten in de archiefstukken meestal werden aangeduid, dat het bronputten zouden geweest zijn; toch kan er geen twijfel over bestaan dat het gegraven en gemetselde waterputten waren. Het water werd met behulp van emmers aan kettingen via katrollen opgehaald. Allerlei werken

aan de putten vormden kleine maar frequent terugkerende posten in de stadsrekeningen. Zo bevatten de rekeningen van de stadswerken voor de betreffende waterput in het schepenjaar 1321-1322 een vermelding van *Wouter Pillen, den smed die eene ketene anden burnepit* voor het oude schepenhuis had aangebracht²¹. Willem de Vos werd in 1326 betaald voor twee *heemers* (emmers) *te beslane*²². Het water werd dus bovengehaald met behulp van houten emmers met ijzerbeslag. Er was ook een katrol aanwezig. In 1364 werd een *heemer vermaect ende de ketene ende boute ant katerol ghebetert*²³. Om water op te halen werd inderdaad vaak gebruik gemaakt van een katrol. Een puttouw of de putketting liep draaiend over een katrolschijf omheen een spil, vermoedelijk de *boute* waarvan sprake in de rekeningen. Een beugel zorgde voor het vastzitten. Aan het ene uiteinde van de ketting hing men een emmer. Het andere part werd ingehaald of gevierd. Soms werd ook aan het andere uiteinde een emmer gehangen, die als tegengewicht werkte. Vandaar wellicht de twee emmers van de Belfortput en, volgens een andere rekeningpost, ook aan de Zandberg. In plaats van een schijf werd soms een stuk rond hout gebruikt: een draaitrommel zoals bij een windas. Dergelijke katrollen waren op West-Europese bouwwerven al langer in gebruik.

Daarmee was de uitrusting nog niet volledig²⁴. Willem de Vos werd in 1326 eveneens betaald *van den scedelen anden burnepit voer 't beelfort ende van II sloten*. Met die *scedelen*²⁵ werd de put overdekt. Dat bevestigt ook de hoofding van deze betaling die luidde: *vanden burnepitte te deckene*. De deksels, vermoedelijk twee dekselhelften, werden vastgemaakt met twee sloten. Zo kon men de kostbare inhoud van de put 's nachts beveiligen tegen bevuiling en ongedierte. Maar er kan nog iets anders hebben meegespeeld. Men vreesde namelijk dat het water moedwillig zou vergiftigd worden. Wellicht niet toevallig vermelden de Gentse Memorieboeken in 1321-1322 dat in Frankrijk de joden daarvan beschuldigd werden, iets wat zij met de doodstraf mochten bekopen²⁶.

MONUMENTALE dubbele pomp

Voor de verdere lotgevallen van deze belangrijke en tot voor kort totaal vergeten stenen put beperken we ons in deze bijdrage tot de modernisering die in de 17de eeuw werd doorgevoerd. In 1655 werd de bovenbouw met ophaalsysteem van de waterput vervangen door een dubbele pomp. Wellicht dateert de plaatsing tegen de Belfortmuur en gericht naar de Mageleinstraat²⁷, uit die periode. Op een dergelijke prestigieuze plek mocht het wat kosten. Het werd een monumentaal geval voorzien van zuilen (*pilaeren*), met *basen ende capiteelen van Ionica, architraven, friesen ende cornisse*, ontworpen en uitgevoerd door Pieter Plumion. Het geheel werd bekroond met twee schilddragende leeuwen van de hand van beeldhouwer Géry Picq. Wanneer de waterput uit het stadsbeeld verdween, is op dit ogenblik evenmin zeker. Waarschijnlijk gebeurde dit bij de verbreding van de *Cattesteghe* tot Cataloniëstraat in 1836. Ondergronds bleef hij vermoedelijk bestaan, wat uit de bovenbouw en

afb. 5: Uitzicht van het Belfort in 1851 van Louis Roelandt in de *Atlas Goetghebuer*. Op het detail is de pomp te zien (Stad Gent, Stadsarchief)

de loden buis kan worden afgeleid. De pompen, gevoed via twee loden buizen, bleven zeker tot in de 19de eeuw in gebruik²⁸ (afb. 5).

¹ BELDE, G., e.a., *Archeologisch onderzoek op het Emile Braunplein, Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis*, Brussel, 2010, nr. 33, p. 13-20. Met dank aan Marie Christine Laleman voor de wetenschappelijke en redactionele inbreng.

² Ferdinand Van den Bemden die deze zone het meest intensief bestudeerde, plaatste op een kaartje bij zijn studie over het oude schepenhuis van de Keure de aanduiding Ten Putte tussen het Belfort en het als oude schepenhuis bekende natuurstenen huis bij de Mageleinstraat. Maar op hetzelfde kaartje komt die vermelding nog eens voor bij het huidige Goudenleeuwplein: zie VAN DEN BEMDEN, F., *Aperçu historique au sujet du vieux 'schepenhuis' des échevins de la Keure de Gand et autres biens-fonds situés entre la rue de la Catalogne et la rue courte des Chevaliers*, in: *Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie*, Gand, 1897, nr. 5, p. 67.

³ In de hier gepubliceerde tekst worden talrijke verwijzingen voor de put aan het Belfort gegeven. Voor de andere waterputten zie onder andere in het Stadsarchief Gent (verder SAG), Reeks 400 nr. 8. f. 36v^o (Kalandeberg), 71v^o (Kwaadham), f. 72 (Zandberg) en nr. 9, f. 337v^o (Geraard de Duivelsteen).

⁴ Universiteitsbibliotheek Gent, Kaarten en plannen, nr. 1048/1, BRAUN, G. & HOGENBERG, F., *Civitates orbis terrarum*, Colonia Agrippina, 1576, dl. 1, nr.15, 1575.

⁵ SAG, Reeks 400 nr. 9, f. 251.

⁶ *Sint-Baafsplein, Lakenhalle*, in: *Stadsarcheologie*, Gent, 1980, jg. 4 nr. 3, p. 32.

⁷ BAILLIEUL, B. & RAVESCHOT, P., *Geeft het Secreet zijn geheimen prijs?*, in: *Stadsarcheologie*, Gent, 1984, jg. 8 nr. 1, p. 37-51.

- ⁸ VAN DEN BEMDEN, F., 1897.
- ⁹ Zie ook: LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., *Inleiding tot de studie van de woonhuizen in Gent. Periode 1100-1300. De kelders*, (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1991, p. 51-52 Steen S17. Zie ook: HEINS, A., *Sur l'existence de restes imposants de la première maison échevinale de Gand*, in: *Compte-rendu de la séance du Cercle archéologique de Gand*, Gand, 1897, p. 1-10.
- ¹⁰ SAG, Reeks 400 nr. 1, f. 88.
- ¹¹ SAG, Reeks 400 nr. 1, f. 99v en f. 102.
- ¹² SAG, Reeks 400 nr. 2, f. 187.
- ¹³ SAG, Reeks 400 nr. 2, f. 11v. Het werk omvatte 156 x 3.859 m = 599 m, of 156 vierkante roeden; ongeveer 2320 m².
- ¹⁴ SAG, Reeks 301 nr. 47, f. 69v; DE PAUW, N., *Le premier Hôtel de Ville de Gand*, in: *Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie*, Gand, 1897, jg. 5 nr. 5, p. 15-30. Gecorrigeerde localisaties bij VAN DEN BEMDEN, F., 1897, p. 67-84.
- ¹⁵ Project Huizenonderzoek Te Putte, onder leiding van het Stadsarchief en de Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent. Niet gepubliceerd onderzoek. Met beste dank aan alle onderzoekers die aan dit project meewerkten. Met dank ook aan Frank Gelaude voor de bezorgde inlichtingen.
- ¹⁶ SAG, Reeks 400 nr. 9, f. 291-281v en kopie op f. 313-313v.
- ¹⁷ SAG, Reeks 400 nr. 9, f. 337.
- ¹⁸ Aangezien de grote banklok Roeland die voor het Belfort bestemd was, toen gegoten werd.
- ¹⁹ 'Burnepit voor ('t oude) scepenhuus' in de uitgave van de stadsrekeningen, zie VUYLSTEKE, J., *Gentsche Stads- en baljuwsrekeningen 1280-1336*, Gent, 1900, p. 170, p. 177-179; 'ant beelfrot ende anden burnepit vor scepenhuus'; VUYLSTEKE, J., 1900, p. 207-208, p. 215; 'burnepit an (of) voert beelfort'; VUYLSTEKE, J., 1900, p. 477, p. 498 en p. 857.
- ²⁰ GYSSELING, M., *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen e.a., 1954, p. 68. Met referenties voor de vroegste vermeldingen van Te Pitte (1339), Pitsteeg (1326) en de Gentse familienaam van de Pitte (1269).
- ²¹ SAG, Reeks 40 nr. 1, f. 97-90.
- ²² SAG, Reeks 400 nr. 1, f. 187.
- ²³ SAG, Reeks 400 nr. 9, f. 185v.
- ²⁴ In de stadsrekeningen zijn nog korte vermeldingen van herstellingen zonder andere belangwekkende details te vinden, namelijk in 1368-1369, 1369-1370, 1376-1376 en tenslotte in 1389-1390. Zie: SAG, Reeks 400 nr. 9, f. 327v, nr. 10, f. 20v, f. 56v en f. 309. In de verdere rekeningen tot 1420, is er niets meer te vinden omtrent de put aan het Belfort.
- ²⁵ Denk aan schedel en aan het dialectwoord scheel.
- ²⁶ In de gedrukte versie VANDERMEERSCH, P.C., *Memorieboek der stad Ghent*, Gent, 1852, dl. 1, p. 29: 'van de Jooden dat zy fenyn zauden werpen in de fonteynen ende staende waeteren in kerstenede (christenheid), also sy deden, daer vele lieden af storven. Dit was also bevonden in Vranckericke, daer groote justitie af ghedaen was'.
- ²⁷ SAG, Reeks 533 nr. 195.
- ²⁸ VERMEULEN, J., *De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche volksziel*, in: *Oostvlaamsche Zanten*, Gent, 1938, jg. 13 nr. 3-4, p. 119-130.